

Д. О. Горбачов

Авангардизм

АВАНГАРДИЗМ (франц. *avantgardisme*) – умовний термін на означення загальних новаторських напрямів у художній культурі 20 ст. Для них характерні прагнення докорін. оновлення мистецької практики, пошук нових засобів виявлення форми та змісту творів, переоцінка духовних цінностей і нове сприйняття світу. Поняття «А.» не має однознач. тлумачення як щодо своєї естет. сутності (воно тісно переплітається з модернізмом, що є його найрадикальнішою гілкою; гол. ознака А., що заперечує фундам. основи реаліст. мистецтва, – нефігуративність в образотвор. мистецтві, антимелодизм у музиці, «дія поза логікою» в театрі тощо), так і щодо хронології, ідентифікації визначув. ним явищ: скажімо, у муз. культурі А. вважається явищем 2-ї пол. 20 ст. (від *серіалізму* й *алеаторики*), в образотвор. мистецтві – усього 20 ст. (від *кубізму* й *абстракціонізму*). Гол. ідентифікац. ознака кожного напрямку мистецтва А. – опертя на певну нововитворену вираж. техніку: кубізм, абстракціонізм, *сюрреалізм*, *поп-арт*, *пуантилізм*, *алеаторику*, *сонористику*, «*мінімальне мистецтво*», «*театр абсурду*», *гепенінг*, *летризм* тощо. Народжений на хвилі анархістського антибуржуаз. протесту поч. 20 ст., А. за кілька десятиліть набуває дедалі академічніших, стаціонарних способів самовтілення (студії електрон. музики; комп'ютерні графіка, музика, пластика та ін.); соц. мотиви, типові для раннього А., замінюються технократичними, перетворюючи мистецтво на полігон самодостатніх експериментів із залученням найновіших наук.-тех. досягнень (електрозвукового і світлового синтезу, математичних моделей комбінаторики тощо). Водночас в остан. третині 20 ст. активізувалося взаємопроникнення новатор. здобутків А. і засад реалістичних напрямів мистецтва: з одного боку, А. перетворюється на потужний технологічний резерв оновлення виражальних основ реалізму, а з іншого – використовує елементи неавангардист. мистецтв як додаткові барви власної виражальної палітри (колаж). Істор. наступником А. є *постмодернізм*.

Авангардизм у балеті та хореографії (А. у б. х.) – різноманітні течії в хореогр. мистецтві та балетному театрі 20 ст. Творчість їх представників позначена прагненням відмовитись від традицій та естетики класич. хореографії, від здобутків балет. спадщини минулого, руйнувати, деформувати і заперечувати традиц. пластичні форми,

зосереджуючись на сміливих, часом суперечл. пошуках нових вираж. засобів і незвич. танцюв. лексики. Коріння балет. А. – в модерніст. худож. течіях 20–30-х рр., в теоріях і експериментах представників авангардист. муз. та образотвор. мистецтва, зокрема сюрреалізму, дадаїзму, а також у захопленнях хореографів творами композиторів-авангардистів, електрон., серійною, конкрет., сонорист. музикою, алеаторикою та пуантилізмом. Поряд із тенденціями руйнації естет. і структур. засад класич. балету хореографи-авангардисти зосереджують увагу на оновленні, розширенні та збагаченні вираж. форм і засобів хореогр. спадщини, утверджують різноманітні тенденції та форми модерн-танцю, поєднують елементи модерну, джаз-танцю з елементами класики. Саме цей шлях, що одержав назву «неокласичний», виявився найбільш плідним і перспективним. Його засновниками в 30–60-х рр. стали – українець [С. Лифар](#), який понад 30 р. очолював балет Гранд-Опера (Париж) та грузин Д. Баланчин (справж. Г. Баланчивадзе), який 1948–83 керував створ. ним амер. балет. трупю «Нью-Йорк сіті балле». Серед найвидатніших хореографів, у творчості яких розкрилися різноманіт. тенденції та вираж. форми балет. А., такі різні за естет. спрямуванням творчості, мист. почерком та худож. особливостями майстри, як М. Грехем, П. Тейлор, А. Тюдор (США), М. Бежар, Р. Петі (обидва учні С. Лифаря, Франція), К. Макміллан, К. Брюс, Р. Норт (Англія), Д. Кранко, У. Форсайт, У. Шольц, Д. Ноймаєр (Німеччина). У 70-х рр. яскравим прикладом А. у б. х. став новий хореогр.-театр. жанр – авангардистський Танцтеатр, поширений у Німеччині (П. Бауш, М. Путке, Ю. Вамос) та Франції (А. Прельжокаж). У спектаклях Танцтеатру найповніше розкрилися характерні риси А. в балеті – руйнація і заперечення традиц. форм, нігіліст. ставлення до життя, протест проти мистецтва, що має загальноєвроп. авторитет, утвердження самотності людини, звернення до гострих проблем, що хвилюють сучасників. Танцтеатр, основою вираж. палітри якого є численні різновиди модерн-танцю та імпровізація, не потребує від артиста такої великої і тривалої профес. підготовки, як класич. балет; він посідає дедалі помітніше місце в сучас. хореограф. мистецтві Європи, витісняє, зокрема в Німеччині, Чехії, Бельгії, Франції, традиц. балетні трупи. Від 1995 в Ессені (Німеччина) відбуваються міжнар. семінари (майстер-класи) та Всесвітні виставки-ярмарки авангардист. балету та експеримент. модерн-танцтеатрів. У 2000 в ній вперше брала участь делегація з України з відеофільмом «Сучасна хореографія на українській сцені» (автор сценарію Т. Швачко), який одержав Приз «Essen-2000». З метою пропаганди А. у б. х. видаються спеціаліз. журнали «Tanzaktuel», «Tanzarchiv», «Tanztheater», «Tanzdrama» (Німеччина); «Taneèní listy» (Чехія); «Danse», «Danse perspective», «Les saisons de la danse» (Франція); «Danse and dancers», «The dancing times», «Ballet today» (Англія); «Dance magazine», «Danse news» (США), збірники статей, дослідж., випускаються відеокасети з новими постановками хореографів-модерністів. Поміт. внеском у розвиток і утвердження авангардист. тенденцій в європ. і світ. балеті стала багатогранна творчість видат. балетмейстерів і хореографів-педагогів, українців з походження, які, наслідуючи С. Лифаря, сприяли оновленню та збагаченню традицій і форм класич. балету, розвиткові модерн-танцю і вихованню сучас.

покоління артистів, спроможних поряд з класикою виконувати найновіші постановки хореографів-авангардистів. Продовжувачем експериментів Д. Баланчина став відомий балетмейстер українець *Д. Тарас* (справж. прізвище – І. Тарасенко), який 1983 став худож. кер. і гол. балетмейстером театру «Нью-Йорк сіті балле» і створив 10 балетів авангардист. напрямку. Реформатором нім. балету, засн. його авангардист. течій в 50–70-х рр. була гол. балетмейстер Опер. театру Зх. Берліна українка з походження Т. Гзовська (дівооче прізвище Ісаченко). Утвердження авангардист. тенденцій в балет. трупях Швейцарії й Австрії пов'язане з творчістю відомого хореографа *В. Орликовського* (справж. – А. Підлісний-Задніпровський), який у 60–80-х рр. очолював балет Віден. опери та Оперного театру в Цюриху та Базелі. Одним з видат. хореографів і педагогів є українець *А. Урсуляк*, продовжувач експериментів Дж. Кранко, який у 1972–98 очолював Балетну академію і працював хореографом-педагогом балету Опер. театру в Штуттґарті; від 1999 – президент Швейцар. академії танцю в Цюриху. Серед найвизначніших виконавців авангардист. хореографії – українці [В. Дерев'янку](#) (Мілан. театр «Ла Скала»), *В. Малахов* (Віден. держ. опера), [І. Дворовенко](#) та [М. Білоцерківський](#) («Америк. театр балету», Метрополітен опера, Нью-Йорк). В Україні авангардист. тенденції в балеті до поч. 90-х рр. були заборонені. Лише в творчості балетмейстера *А. Шекери* їх елементи з'являлися в постановках балетів А. Хачатуряна («Спартак»), С. Прокоф'єва («Ромео і Джульєтта», «Попелюшка»), А. Мелікова («Легенда про любов»), М. Равеля («Дафніс і Хлоя»), Л. Скорика («Каменярі»), В. Губаренка («Камінний господар»), Л. Дичко («Досвітні вогні»). Від 1995 на сцені Нац. опери України в Міжнар. фестивалях сучас. танцю «Серж Лифар де ля данс» та «Діти і зірки світового балету» демонструються постановки хореографів-авангардистів У. Форсайта, Дж. Кранка, М. Бежара, у 1998 було поставлено модерн-балет «Чи почувеш ти мене?» на музику Хорнера і Наймана (балетмейстер А. Урсуляк). *В. Писарєв* поставив авангардист. модерн-балет «Турангіла» на основі індій. танцюв. ритмів. Від 1996 в [Академії танцю України](#) працює відділення сучас. хореографії, де вивчають і здійснюють постановки різних за формами і жанр. ознаками авангардист. балетних мініатюр. У 2001 створено в Києві молодіж. театр модерн-балету «Avant-garde-dance» (балетмейстер *В. Матвієнко*) при Академії танцю України, театр танцю «Різома» (балетмейстер Ю. Вагін), який започаткував Перший всеукр. фестиваль авангардист. танцю та контактної імпровізації (автор проекту – балетмейстер Л. Венедиктова), створені авангардист. балети «Різома», «Ляльки», «Сон, у якому я побачив себе» (балетмейстер Ю. Вагін). У 2000 на сцені Нац. опери України відбулася прем'єра балету С. Лифаря «Ромео і Джульєтта» на музику П. Чайковського, здійсненого в стилі «неокласики», та перша постановка модерн-балету «Вікінги» Є. Станковича, в хореогр. втіленні якого балетмейстер [В. Литвинов](#) широко використав авангардист. танцюв. форми. У 2001 в Україні засновано міжнар. фестиваль авангардист. хореографії «Танець третього тисячоліття».

Авангардизм у музиці (А. у м.) – сукупність течій конструктивістського спрямування, що виникли після 2-ї світової війни й розвиваються досі. Серед них – алеаторика, колаж (муз.), серіалізм, *сонористика*, стохастика, «інструментальний театр», «технічна» (зокрема «конкретна», «електронна», «магнітофонна», «комп'ютерна»), «графічна» музика тощо. Органічно розвиваючи надбання муз. модернізму кін. 19 – 1-ї пол. 20 ст. (течії імпресіонізму, експресіонізму, неокласицизму, техніки політональності, додекафонії, пуантилізму), А. у м. логічно завершує процеси витворення як принципово нової звукофери муз. мистецтва, гранично відмінної від музики класико-романт. традиції (18–19 ст.), так і нових засад муз. сприйняття, зорієнт. не стільки на мелодичне, скільки на цілісне «звукоферне» відчуття музики. А. у м. істотно, «революційно» розширив межі естет. освоєння звук. простору (активне використання шум. ефектів, зокрема натуральних, необробл. звучань, що існують у природі й соц. сфері, електро-звук. синтезу, матем.-ігрових моделей витворення музики тощо), утворював нові шляхи для синтезу мистецтв – музики й сценіч. дії, музики й декламації тощо. Серед класиків світ. А. у м. – Л. Булез (Франція), К. Штокгаузен (Німеччина), Дж. Кейдж (США), К. Пендерецький (Польща), А. Пуссер (Бельгія), Д. Лігеті (Угорщина), М. Кагель (Аргентина). Поряд із музикою академічної традиції (оперно-симфонічної та камерної), естетика А. увійшла також в окремі напрями джазу (від 60-х рр.) і рок-музики (від 70-х рр.).

Поняття «А. у м.» поряд із поняттям «альтернативна музика» вживають також для позначення новіт. течій поп- та рок-музики 90-х рр. У СРСР А. у м. мав не лише мист., а й політ. звучання: звернення до його естет. засад спостерігається від кін. 50-х рр. як прихов. протест молоді творчої інтелігенції і проти догматів соціаліст. реалізму, зведених у принцип офіц. культур. політики, і проти «залізної завіси», що відмежовувала рад. світ від модер. надбань зх. цивілізації, і проти штуч. консерватизму, насадженого тоталітар. режимом, особливо в культурах нерос. народів (зокрема й укр.). Рад. А. у м. неминуче набув рис, відмін. від західного, вирізняючись «вибуховим» засвоєнням нової виражал. лексики, «поліавангардним» синтезом різних технік звукопису (скажімо, органічне взаємопроникнення алеаторики, сонористики і полістиліст. колажу притаманне навіть раннім зразкам рад. А. у м. 60-х рр.); підніс естетико-технол. експеримент до рангу знаряддя політ. протесту проти обмежень свободи творчості. Рад. А. у м. протиставив себе соціаліст. реалізму не лише новою стилістикою, а й принципово ін. емоц.-інтелект. тонутом: епатажна розкутість у використанні звук. матеріалу, загостр. містерійна гротесковість у шатах подразливого «звукохаосу», демонстративна «технотронність» емблематики творчого задуму (вживання назв типу «Гомеоморфії», «Константи» чи «Розриви площин») неминуче дисонували з панів. атмосферою святкових увертюр, псевдонац. сюїт, кон'юнктурно-прославних та сентиментальних витворів, культивованих рад. муз. офіціозом. А. у м. став органіч. складовою частиною руху шістдесятників: в Україні одним із перших осередків, де публічно виконувалися його зразки, став Київ. клуб творчої молоді, кадри готували кл. композиції [Б. Лятошинського](#) в Київ. консерваторії. Серед піонерів укр. муз. А. – *В. Сильвестров* (Тріо для флейти, труби і челести, 1962), [Л. Грабовський](#) (Тріо для

фортепіано, скрипки і контрабаса, 1964), [В. Годзяцький](#) («Розриви площин» для фортепіано, 1963; «Домашні скерцо» для фортепіано і двох ударних, 1967), [В. Губа](#) («Демарш» для фортепіано, 1966), [Ю. Іщенко](#), [С. Крутиков](#), [В. Бібик](#). Серед перших укр. музикантів-виконавців творів муз. авангардизму – диригент [І. Блажков](#), хормейстер [В. Іконник](#), піаніст Ю. Деменко. З-поміж перших муз. критич. розвідок, що засвідчили існування укр. А. у м. як самост. культур. явища, – «Листи із Києва» Г. Мокреєвої, надрук. у польс. часописі «Ruch muzyczny» (1962). Офіц. оцінка перших спроб А. у м. не лише в Україні, а й СРСР загалом була однозначно негативною: його проголосили проявом «буржуазної культури», несумісним із принципами соціалістич. реалізму. Після відомої зустрічі М. Хрущова з представниками творчої інтелігенції, на якій новітню музику було названо «какофонією», 1962 різко посилено цензур. тиск на репертуар муз.-виконав. колективів і концерт. установ, у пресі розгорнуто антиавангардист. кампанію, яка особливо непримиренною була в Україні, де імпер. тоталітарний режим штучно гальмував модер. поступ нац. мистецтва: якщо в РРФСР боролися лише проти «чистого» А. у м., то в УРСР викорінювали будь-які натяки на нього, а щодо провід. носіїв укр. А. у м. було застосовано показові репрес. акції: 1966 звільнено з Київ. консерваторії В. Губу, 1970 виключено зі SKU В. Годзяцького, Л. Грабовського і В. Сильвестрова (формально – за виконання творів за кордоном без дозволу рад. керів. інстанцій). Після підписання 1975 Гельсин. угоди влада в СРСР змушена була пом'якшити ідеол. та адм. тиск на вітчизн. муз. авангардизм. До публіч. виконання допустили окремі твори як укр., так і зарубіж. композиторів-авангардистів (серед перших реабілітац. акцій – автор. концерт В. Сильвестрова в 1975). Було визнано, що «дозоване» використання вираж. засобів А. у м. аж ніяк не суперечить принципам соціаліст. реалізму (засвідчило такий підхід виконання симф. № 3 «Я стверджуюсь» Є. Станковича на вірші П. Тичини, 1976, та ораторії «...Люблячий тебе Ульянов» В. Бібика на тексти з листів В. Леніна, 1977). Алеаторику, сонористику та деякі ін. техніки А. у м. поступово засвоює більшість укр. композиторів молодшої та серед. генерацій. Активізується пошук синтезу прийомів авангардизму й укр. фольклор. традицій (зокрема, у симфоніі-легенді «Ніч на Івана Купала» Л. Грабовського, 1975; кантаті на вірші Т. Шевченка для хору а капела В. Сильвестрова, 1977; фольк-опері за участю нар. хору «Цвіт папороті» Є. Станковича, 1980; Concerto-Festivo для оркестру нар. інструментів [В. Зубицького](#), 1982, та ін.). Після розвалу СРСР і остаточного зняття цензурно-ідеол. обмежень на розвиток А. у м. поряд із використанням його естет. засад у синтезі з класико-романт., фольклор., мас.-культур. виражальними системами (творчість [Ю. Алжнєва](#), [Г. Гаврилець](#), [О. Козаренка](#), [С. Луньова](#), [В. Польової](#), [Б. Стронька](#), [К. Цепколенко](#) та ін.) стало можливим також становлення «чистого» авангардизму та авангардо-постмодернізму ([Ю. Гомельська](#), [С. Зажитько](#), [Л. Юрина](#), [С. Ярунський](#)). Фестивалі авангард. музики в Україні – «Нова територія» (1993), «Мета-арт» (1997; обидва – Київ), «Два дні і дві ночі нової музики» (від 1995, Одеса).

Авангардизм в образотворчому мистецтві . Поняття «український авангард» увів паризький мистецтвознавець А. Наков, висловлюючись з приводу виставки українських митців «Tatlin's dream» («Мрія Татліна»; Лондон, 1973). Паростки А. з'являються на межі 19–20 ст. у новаторських пошуках [М. Врубеля](#) і пізніх картинах М. Ге, в яких є виразні риси [експресіонізму](#). Становлення укр. А. як самостійного явища позначене тісною співпрацею укр. та рос. митців із митцями-модерністами країн Заходу (зокрема праця за кордоном [О. Архипенка](#), [Д. Бурлюка](#), [О. Екстер](#)), засвоєнням принципів *постімпресіонізму* і «сецесії», франц. фовізму, кубізму, нім.-рос. експресіонізму та італ. *футуризму*. Перші суто авангардист. виставки в Україні – «*Іздебського Салони*» 1909–11 (Одеса, Київ, Херсон, Миколаїв), де поряд із творами зарубіж. митців П. Бонара, А. Матісса, П. Синьяка були репрезентовані роботи молодих укр. та рос. авангардистів: В. і Д. Бурлюків, [Н. Гончарової](#), [О. Екстер](#), [М. Ларіонова](#), [В. Татліна](#) та ін. Саме в «Салоні Іздебського» 1911 експоновано твори [В. Кандинського](#) (працював тоді в Німеччині), що поклали початок [абстракціонізму](#). На той час українці – постійні учасники авангардистських худож. виставок як в Україні, так і в Росії, зокрема у відомих виставках «Спілка молоді» (1909) у С.-Петербурзі, «Бубновий валет» (1910) і «Ослячий хвіст» (1912) у Москві. Центром образотвор. А. в Україні стає Київ, де 1908 за участю Д. Бурлюка та О. Екстер влаштовано виставку мист. об'єдн. «Ланка», а 1914, під проводом [О. Богомазова](#), – «[Кільце](#)». Тут діє також група футуристів [«Кверо»](#) за участю поета [М. Семенка](#), його брата, художника [В. Семенка](#), і графіка [П. Ковжуна](#); у 1918–20 діє шк.-студія О. Екстер за участю О. Богомазова та [І. Рабиновича](#), у 20-і рр. виникає об'єдн. євр. художників-модерністів «Культурліга»; осередком А. став Київ. худож. інститут, який зажив слави «українського Баугаузу». В Одесі вирізняється «Група незалежних», у Харкові – студії «Блакитна лілея», «Будяк», «Викусь», «Кільце», об'єдн. «Союз семи» (1918 видало альбом «Сім плюс три» і виконало оформлення «Артистичного кабаре» у стилі кубофутуризму), у Львові – «Artes» та АНУМ. Крім великих міст, центрами українського А. стають: с. Чорнянка поблизу Херсона (1910-і рр.), де працювали В. і Д. Бурлюки, та села Скопці і Вербівка на Київщині, де 1915–16 нар. майстри виробляли вишивки й килими за ескізами [К. Малевича](#) та ін. художників-супрематистів (майстрині [Г. Собачко](#), [Є. Пшеченко](#), [В. Довгошия](#) навіть здобули назву «народні футуристи»). Типові для художників-авангардистів принципи – відмова від «копіювання природи» і культивування публіч. епатажу – природним чином поєднувалися з їхнім «корпоративним інтернаціоналізмом» (об'єдн. митців різних країн за спільн. заг.-естет. позиціями) і прагненням до визначеності, що виявилось у посиленні інтересу молодих укр. митців до укр. нар. картини та декорат.-ужитк. мистецтва, пам'яток антич. держав Пн. Причорномор'я і скіф. мистецтва, мозаїк, фресок та іконопису княжої доби. Осн. напрями тогочасного укр. А.: експресіонізм (пізня творчість живописця [О. Новаківського](#), графіка [М. Бутовича](#), [Я. Музики](#), [О. Сорохтея](#), деякі твори [М. Бойчука](#)), кубізм (О. Архипенко – перший у світі скульптор-кубіст), футуризм (В. і Д. Бурлюки), кубофутуризм (О. Богомазов, В. Семенко; кубізм і кубофутуризм також культивувалися в Київ. об'єдн. «Кільце»), *супрематизм* (К.

Малевиц, частково *О. Хвостенко-Хвостов*), неоприми́тивізм (*М. Синякова*), візантинізм (школа *М. Бойчука*; див. [Бойчукізм](#)), кольоропис (або «кольорове дійство» – *В. Пальмов*, серія картин «Пилярі» *О. Богомазова*), посткубістич. експресіонізм ([М. Епштейн](#), *О. Тишлер*, ін. члени «Культурліги»), сюрреалізм (Львів. об'єдн. «Artes», париз. твори [М. Андрієнка-Нечитайла](#)), [конструктивізм](#), що найяскравіше постав у сценографії (*О. Екстер*, *В. Меллер*, *А. Петрицький*, *О. Хвостенко-Хвостов*; у театрі [«Березіль»](#), Харків. театрі опери та балету у виставах *М. Форегґера*) та арх-рі (будинок Держпрому в Харкові, гребля Дніпрогесу). Серед провід. художників-конструктивістів – [В. Єрмилов](#). Укр. образотвор. А. посідає особл. місце в монум. та агітаційно-масовому мистецтві ранньої рад. доби (т. зв. [агітпроп](#)), значною мірою інспірований закликом Всеукр. ради мистецтв будувати авангард рев. мистецтва (1919). В агітпропі втілювалися ідеї синтетизму *М. Бойчука* та його школи ([Т. Бойчук](#), [А. Іванова](#), *О. Павленко*, *І. Падалка*, *В. Седляр* та ін.), риси примітивізму, кубофутуризму і конструктивізму (розпис агітпоїзда «Червона Україна», 1921; панно для майданів Харкова *В. Єрмилова*). До А. належать зразки «поезюмалярства» *М. Семенка* («Кобзар», Х., 1924), дизайн ж. [«Авангард»](#) (конструктивізм *В. Єрмилова*). У цьому журналі пропагувались ідеї «спіралізму» укр. поета *В. Поліщука*. Провідними об'єдн. художників-авангардистів стали АРМУ (осередок бойчукістів) і об'єдн. митців України (ОСМУ) на чолі з *В. Пальмовом*, АНУМ на чолі з [П. Ковжуном](#). Україна стала першо-джерелом і останнім прихистком першого періоду розвитку образотвор. А. в СРСР до його факт. заборони тоталітар. режимом. Проголошення режимом соціаліст. реалізму як єдиного твор. методу рад. мистецтва, істерія боротьби з «формалізмом» та «буржуазним націоналізмом», масові репресії проти нац. інтелігенції (розстріл *М. Бойчука* і окремих представників бойчукізму), свідоме замовчування творчості А. Петрицького, виключення з новоутвореної СХУ *В. Єрмилова* і *М. Синякової*, знищення «формалістично-емігрантських» скульптур *О. Архипенка*, переміщення до спецфондів творів покійних *О. Богомазова*, *В. Пальмова* та ін. провідників укр. авангарду на декілька десятиліть перервало розвиток цього явища. Його відродження припадає на добу хрущов. «відлиги» кін. 50-х – 60-і рр., коли на мист. авансцену вийшли майстри, твори яких позначені рисами А. ([В. Ламах](#), [В. Зарецький](#), [А. Горська](#), *І. Марчук*, [В. Задорожний](#), [І. Литовченко](#), [Є. Котков](#)), художники неофіц. мистецтва – експресіонізму ([П. Бедзир](#), [М. Грицюк](#)), абстракціонізму ([Г. Гавриленко](#), *О. Павлов*, *А. Суммар*), концептуалізму й летризму ([В. Барський](#)), фольклор. сюрреалізму (*Г. Синиця*) та ін. Посилення ідеол. тиску на образотворче мистецтво у 70-і – на поч. 80-х рр., що фактично унеможливило самореалізацію укр. митців-авангардистів, змусило багатьох із них залишити Україну ([С. Базилев](#), [С. Гета](#), [Ф. Гуменюк](#), *В. Макаренко*). Однак цілком зупинити процес авангард. творчості було вже неможливо. Натомість відбувається оновлення укр. авангарду (концепція «хронореалізму» *Т. Сильваші*, становлення творчості неофольклориста [А. Антонюка](#)), окремі його зразки потрапляють на закордонні виставки (роботи [В. Басанця](#), *В. Сазонова*, *В. Стрельникова*, *В. Хруща*, *А. Шопіна*, *А. Соломухи*). Початок горбачов. «перебудови» ознаменований масовою реабілітацією творців укр. А.,

влаштуванням низки виставок, зокрема «Молодість країни» і «Погляд» (1987), де на першому плані постало явище *трансавангарду*. Вийшовши з тоталітар. «підпілля», укр. А., посів належне йому провідне місце в репрезентації сучас. образотвор. мистецтва України у світі. Серед представників нового покоління укр. митців-авангардистів – [О. Дубовик](#), [О. Белянський](#), О. Гнилицький, [О. Голосій](#), С. Панич, А. Савадов, Г. Сліпченко, О. Сухоліт, О. Тістол (усі – Київ), [Б. Буряк](#), [М. Демцю](#), [Р. Жук](#), [В. Бажай](#) (усі – Львів), [В. Гонтаров](#) (Харків), О. Ройтбурд (Одеса), [П. Керестей](#) (Ужгород), [М. Гейко](#), Л. Маркосян (обидва – Полтава), О. Маркитан, В. Покиданець (обидва – Миколаїв) та ін. Перший ретроспект. показ творів укр. художників-авангардистів останніх десятиліть – 1990 у Києві на виставці «Українське малярство (60–80-і рр.)». 1991 – виставка «Український авангард 1910–30», що відбулася в Загреб. музеї сучас. мистецтва (Хорватія) і репрезентувала 29 авторів та понад 200 робіт. 1998 відбулася найбільша ретроспект. виставка укр. авангарду в НХМ України, що відобразила весь шлях його розвитку від поч. 20 ст. до сьогодення. (Див. іл. на окремому аркуші до ст.«Авангардизм»).

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Алексеев А. Д. Модернизм в музыке и некоторые вопросы свободы творчества // Ревизионизм в искусстве и искусствоведении. Москва, 1959;
2. Holthusen H. E. Avant-gardismus und die Zukunft der modernen Kunst. München, 1964;
3. Тарасенко О. Грані пошуків і втрат // ОМ. 1988. № 6;
4. Зейле П. Я. Модернизм и авангардизм. Рига, 1989;
5. Український авангард сьогодні // Київ. 1990. № 8;
6. Горбачов Д. На карте украинского авангарда // Наше наследие. 1991. № 2;
7. Горбачов Д., Мельник В. Український авангард // ПУ. 1991. № 4;
8. Наков А. Русский авангардизм. Москва, 1991;
9. Ukrajinska avangarda 1910–1930. Zagreb, 1991;
10. Горбачов Д. Гра в хаос від бароко до авангарду // Всесвіт. 1992. № 3, 4;
11. Мокреєва Г. Листи з Києва // Музика. 1992. № 4;
12. Неизвестный русский авангард в музеях и частных собраниях. Москва, 1992;
13. Avantgarde und Ukraine. München, 1993;
14. Нога О. Давид Бурлюк і мистецтво всесвітнього авангарду. К., 1993;

15. Турчин В. С. По лабиринтам авангарда. Москва, 1993;
16. Шкандрій М. Український прозовий авангард 20-х // Січ. 1993. № 8;
17. Нога О. Три всесвітньо невідомі постаті українського авангарду. Л., 1994;
18. Авангард: витоки і традиції: Путівник по фондах херсон. збір. Хн., 1995;
19. Русский авангард 1920–1930-х годов: Живопись, графика, скульптура, декор.-прикл. искусство из собр. Гос. рус. музея. С.-Петербург, 1996;
20. Тарасенко О. А. Проблема национального стиля в живописи модерна и авангарда (Творчество укр. и рус. художников кон. XIX – нач. XX в.). О., 1996;
21. Український авангард. Альбом. К., 1996;
22. Український класичний авангард і сучасне мистецтво = Ukrainian Avantgarde & Contemporary Art: Міжнар. ART фестиваль, Київ, 1–4 черв. 1996: Каталог. К., 1996;
23. Хан-Магомедов С. О. Архитектура советского авангарда: В 2 кн. Москва, 1996;
24. Гирин Ю. Авангардизм как пучок смыслов: Опыт и исслед. художеств. сознания 1910–1930-х годов // Вопр. искусствознания. 1997. № 2;
25. Кашуба Е. Первые авангардные выставки в Киеве 1908– 1910 годов: «Звено», «Салоны Издебского», «Кольцо». К., 1998;
26. Левченко Н. А. Эстетосфера художественной культуры XX столетия. К., 1998;
27. Зінькевич О. Невідомі шістдесяті // Сучасність. 1999. № 4;
28. Мистецтво України ХХ ст. Асоціація артгалерей України. К., 1999;
29. Сюрреализм и авангард: Мат. рос.-франц. коллоквиума, состоявшегося в Ин-те мировой лит. Москва, 1999;
30. Нога О. Малярство українського авангарду 1905– 1918 років. Л., 2000.

Бібліографічний опис:

Авангардизм / Д. О. Горбачов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-42265>. – Останнє поновлення : 28 лип. 2023.

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).